

ACC. N:R M. 12953: 1-11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Ellen Tranström, Pwästg. 34*
Härad: *Bräkne* Berättare: *olika personer Nunköping*
Socken: *Hällesånger* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1953* Född år _____ i _____

Väster i hushåll, läkekunst och magi. s. 1-11. LUF 72.

Växter

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Suf. 72

1

i huskäll, läkekunst och magi.

Mosträtter av växter är ej omtalade från äldre tider, andra än de som ännu förkomma, såsom kål, kålrätter o. dyl. Ej heller har det någonsin omtalats att bark blandats i brödet.

Däremot har potatis blandats i grovbräds.

Även, för att dryga ut brödet, förkom under första världskriget. Och har ännu använts av rustika huskäll snarare, då det gjorde brödet saftigt. Fisk av olika slag och potatis utgjorde grundstammen i kosten, och den goda tillgången på fisk gjorde väl en del till att växter ej behövde lagas som utdrygningsmedel.

En slags kaka av mosad potatis användes ibland smärter som såringsmedel.

Som ersättning för kaffe, rostad råg el. korn, vilket dock borde ha kommit i bruk först under

världskriget. Eljest användes cikoria som
utdrygningsmedel, och ibland enbart vid
kaffe kokning. Ersättningsmedel för tobak aldrig
omtalat. All svamp ansågs inte bara oärlig,
utan giftig, utan särskild motivering.
Att det fanns ärlig svamp blev känt genom
ex. sommargäster, som plöskade och använde
den, omkring 1925-30. Brutligt att använda
svamp som föda, har det så vitt jag vet
aldrig blivit. Någon olägenhet av att koka
och svamp påtalades aldrig, då anjälken ej
fick någon bismak. De svampar som mest
förekom var Kael-Johans svamp, något litet
kantareller samt flugschamp. Vilket allt
kallades Sjamp = svamp, rätt och slätt.
Jag har hört berättas om någon som lär ha
borrat hål i björkar och tappat saft och ären
druckit den, men vem eller varför blev aldrig

närmare förklarat. Ingen slags odling av kryddväxter eller grönsaker förekom.

Måjligen fanns det ett peppararatspländ, men visst inte på alla ställen. Vildväxande hum-min förkom och fröna till varatogs att användas i rågbröd och potatisgröt.

Brännvin kryddades med Malört (*Artemisia Absinthium*) huvudsakligen använt som medicin för olika magåkommor, fast man fanns det de som tog sig en "baser" för smakens skull, utan att vara berusliga.

Öl bryggdes inte, och ej heller något slags su-bär-dricka. Däremot lär det ha förekommit i äldre tider, 1850-talet, att de bryggde sragdricka, men några tillbötar i fråga om växter talades ej om, bara att det var surt.

Vid golnpekurning användes ända fram på 1880-talet hårt kapvirad kalm, enis omvändad

med en trasa. Malöfströvarlar hängdes bland
yllre kläder för att skyddas för mal.

Någon slags väst som användes mot väggloss
fanns inte, där bjöptes endast rentighet.

För att skydda sig för klädloss köptes på apa-
teket något som hette "Jäsma", som syddes
in i kläderna, om det var något från väst-
riket vet jag ej.

Något om västfärgning av garn, tyg,
eller kläder, är ej omtalad. Endast att
Björk och ibland även Alkark tillpammades
med soda användes att "värka" fisk-
redskap med, d. v. s. färga den.

Den färdiga lagen kallades Bärk-os.

Färgning av påskägg kunde aldrig ha förekom-
mit, jag har aldrig sett något färgat påskägg,
och aldrig hört det omtalas. Ägg var ej allmänt
i kosten, och även påskägg var sällsynta.

Fyllväf
X antagligen
Malvaslätt
(vita el. skinn blomma)
Am. J.

Darmknopp:
Adria Mosche-
tellina 1864

Blommor.

I blomsterråden, där den förkom, fanns Fänkå i
bålen, (Ljelmantbjärtan), Pioner, Kejsarkronor, (Brand-
gula liljan?) Adonis, (Åbrödd?) Lavendel, Mynta,
Pythor, (Bellis-Fusca), Päsk och Pingstlilja, samt
på något ställe Saxons lilja, (Lilium Speciosum)
dels rent vit, dels vit med röda stråk i.

Och kanske en Rosbucka, och någon Serine-
buske (Syrin). Samtliga av dessa växter kunde
tas in i bostadsrum, dels som prydnad,
dels för doftens skull, efter vars och ens
art. Av vilda blommor som togs in var
ex. Blåklackor, samt för doftens skull
Kaprifol, som förkom allmänt.

Pioner fick man inte tulla på, då fick
man ont i näsan. Lavendelkvistar för-
kades och förvarades, för att vid behov
päländas för den goda lukten skull.

Blommmande krukväxter förekom i de flesta
hem, och även en del icke blommmande
som odlades för sitt doftande blad-
verk. Under namn av Krusblåa förekom
Rosengeranium, och så var det ^{en} växt med
mycket små krusiga väl doftande blad,
en sort med Pelargonie-liknande blad som
också hade en särregulär doft. Inga enskilda
namn kända på dessa blåda senare, som
nu är försvunna sen flera årtionden.

Myrten förekom ganska allmänt, Pelargonier,
(Pelargon Engelm) Bloddrappa (Fuchsia), Nerjöm,
(Nerium) Poffelblommar, och Calla.

Surdala el. Surdalar, (Pelargonium zonale)
blev vanlig först framåt 1910-15.

Den som hade god tur med sina blommam-
de krukväxter kunde på sälja dem i stad,
Karlskrona, på den tiden det ej fanns blomster-

handlare där. Om min farfar berättas det att hon sålde krutväclar så hon kunde köpa tyg till en svart klänning.

Bruket att uppvakta med blommor på högtidsdagar uppkom först omkring 1920 talat, i äldre tider var det aldrig förekommit. Endast om någon vid dödsfall hade t. ex. en balla som blommade, kunde den blomman ges att lägga i kistan. Myrtenkvistar användes också vid likklädd. Krausar av levande blommor var ej i bruk förrän 1920 talat, tidigast. Först var det endast pärlkrausar, och en annan sort av stora palmliknande blad med konstgjorda blommor som förekom.

I handen skulle dock den alltid ha någon levande blomma.

Te på Rällika, (*Achillea millefolium*)
samt på blommor av vild Vitklöver
förbrukas, traligen som stärkande eller
blodrenande medicin. Vid kikhosta
användes te på islandsmossa, som
vilken köptes på apoteket. Mot blod-
piss hos kor användes riven tallbark
som lades i vatten som korna fick
dricka. För att rensa mjölkådrorna
på kor användes en dekakt på Skär-
avis, Dikammur, Jahnnsbröd, jämte
ytterligare ett par sorter, vars namn jag
ej minns, om det ena möjligen var
Libbestickerrot? Vilket allt köptes på
apotek. På säi lades Väja-bla;
grod grodblad, (*Plantago major*) för att
dra ut var. För att stilla blodflöde
i hugg ell. skär säi användes mest

spindelväv, eller snus.

Armar förekom ej på värna, och fägligheten omtalades ej något medelvärt omkult. Ej heller fanns Mattvial där och inget annat omtalat som användes i syfte att öka könsdriften.

Som förtäring för drivande medel omtalas Långpeppar, trången präk-medel, apoteksvara. Som barn hörde jag talas om de som använde dylikt:

"Du därse långpepper-käringarna står
de kringarna å spi=spyr."

Växter sattes in i rum dels för de var vackra, dels för doftens skull. Som skydd mot sjukdom ingen särskild växt omtalad. I de gran och avenbok skulle dock ej tas in i böningsrum, ingen särskild orsak angiven.

Midssommarakvatt med magisk använd-
ning ej omtalad. Det "majades" med
löruskar i hörnen av koningsrum,
midssommarafton, helst skulle det
vara majlöv (Lörn), men som det före-
kom språsanst, fick teklöv duga för det
mesta. Att bära Kastanje-mätter på sig
mot värk, har förekommit på senare
tid. 1940 höjde jag det omtalas första
gången. Som en av de saker som använ-
des att skjuta troll med förekom Mistel-
ten, (i Mistel lörne?) Stumvida Mistel några-
sin har växt i skärgården vet jag inte,
eller om det var någon annan växt som
användes. Den som uppges ha använt
detta var Åstrand Mattsson på Hallå f. 1710
d. 1790, enligt muntlig tradition uppges
han ha invandrat från Skåne.

10.

Den enda "kloka gubbe" som förekom-
mit i senare tid, var den allmänt
bekände Froarpa-doktorn, så kallad
efter Froarp i Årums socken. Där han
bodde flera år. Hans namn var
Nilsson, förnamn. troligen Karl Gustav.
På 1930-talet var han bosatt i Kristian-
stad. Det sägs om honom att han hade en
viss läkarutbildning, och han utfärdade recept
på en del apoteksmedicin. Att han sjötte till
verkat mediciner av växter el. annat. Lalades
aldrig om. Ettkäligt är att det är han som
ordinerat bruket av Rällika och Vitlöver.
För övrigt ansågs det att "han kunde lite mer
än rätt fram", och han söktes lika ofta av
folk som hade "olur" med kreatur, fiske
o. dyl. som för kroppslig sjukdom.